

Fénykép - Kosáry Domokos és Rózsa Gyula az Iparművészeti Múzeum 'Barokk és rokokó' című kiállításának megnyitóján

Leltári szám: **TECHN 628.45**

Alkotó: **Kolozs, Ágnes** / fényképész

Készítés ideje: 1989

Készítés helye: **Budapest**

Anyag: **fotópapír**

Kosáry Domokos megnyitóbeszéde (Elhangzott az Iparművészeti Múzeum Barokk és rokokó című kiállításának megnyitóján, 1989. március 23-án megjelent a *Népszabadság* 1989. március 25-i számában.)

Az Iparművészeti Múzeumnak az a vállalkozása, hogy sorra bemutassa az európai iparművészet stíluskorszakait, most újabb, fontos állomáshoz érkezett. A Barokk és rokokó kiállítás, amelynek megnyitására ma itt összegyűltünk, több mint félezer műtárgy segítségével ismerteti az európai – és azon belül a magyar – iparművészet történetének e nagy XVII–XVIII. századi fejezetét. Az anyag, amely sokféle műfajt képvisel, legnagyobb részét a múzeum saját, gazdag gyűjteményéből származik. S az elrendezés koncepciója és annak gyakorlati megvalósítása is a múzeum munkatársainak alapos szakmai hozzáértéséről és elmélyedő gondosságáról tanúskodik.

A kiállítás két fő részből áll. Az első a mozgalmas, szenvedélyes, pompakedvelő barokk világ néhány fő jellemzőjét próbálja négy tematikai egységben megragadni. Ezek közül az első a vallásos átélést, elmélyedést elősegítő és szolgáló alkotásokat mutatja be – főleg oltárok, templomok berendezési tárgyait, olyan csodák ábrázolását, mint Szent Mihály győzelme a sátán felett – a XVII. századi fa domborművön. A harmadikat az érzéki szépség jegyében fogant emlékek, főleg intim műfajok, elefántcsont tárgyak, barokk kispasztikák képviselik. Végül a negyedik a múlandóság, a halál gondolatát idézi fel, búnbánatra ösztönző emlékek sorával.

A kiállítás másik fő része a stílusfejlődés szakaszait érzékelteti a kora barokktól az úgynevezett érett barokkon át a rokokóig. Azután azt, hogy a barokk műalkotások mint váltak a főúri és főpapi reprezentáció eszközeivé, mint kincstárak darabjai vagy a hatalmat jelképező barokk paloták belső berendezésének részei, bútoroktól a falkárpitokig. Ezt követi végül a rokokó, az 1715 utáni francia Régence újabb, a nehéz, ünnepélyes barokk formáktól már elszakadó világa, amely azonban nemcsak a játékosan kifinomult, világi, gáláns pásztoridilleké, hanem a rokokó vallásosság emlékeié is.

A művészettörténetet mindez nyilván arra ösztönzi majd, hogy tovább elmélkedjék saját szőkébb tematikájának számos részletén. Ezúttal viszont, a múzeum megtisztelő felkérése következtében, olyan történész áll önök előtt, aki elsősorban azt nézi, hogy miként tudja a kiállítás tanulságait a művelődéstörténet és általában a történelem számára hasznosítani. Ez így – lehet – önzés, sőt mohó önzés. De talán olyan okos önzés is egyben, amely mindenkinek hasznára van. Nagy hiba volna ugyanis, ha rokon tudományágaink úgy haladnának egymás mellett, külön-külön, mint az euklideszi geometria párhuzamos egyenesei, amelyek majd csak a végtelenben találkoznak talán. Most, ma és holnap, állandóan kell találkozniuk, ha feladatukat jól kívánják megoldani. A történelem – így szoktuk mondani – totális. Vagyis minden beletartozik, a társadalom, az ember minden lépése, alkotása, funkciója. A történészek főleg az írott forrásokhoz, a levéltárak anyagához folyamodnak, amikor a múltat próbálják rekonstruálni. De tulajdonképpen minden emlék történeti forrás, amely a múltból ránk maradt. A múzeumok anyaga is forrás. A katalógusok, kiállítások pedig innen nézve olyan szerepet játszanak, mint a levéltári leltárak, repertóriumok vagy forráskiadványok. E sokféle forrás egymást kiegészítve, együtt ad lehetőséget a történésznek arra, hogy a múltat valóban sokoldalúan rekonstruálja. Nem meglepő tehát, ha a történész elsősorban azokat a tanulságokat próbálja sorra venni, amelyekkel a kiállítás ebből a szempontból szolgálhat neki – és mindannyiunknak.

Kezdjük azzal, amit a tematikai egységek mindjárt az első részben világosan jeleznek: hogy a barokk – mint eddig is váltottuk – nem pusztán stílust, hanem ideológiát is jelöl. S folytassuk azzal, hogy a barokk az európai kultúrának volt egy olyan irányzata, amely nem korlátozódott Itáliára vagy Spanyolországra, ahonnan indult sőt még a katolikus egyházi megújulásra sem korlátozódott, amelyet idehaza kissé egyoldalúan csak ellenreformációnak szoktunk nevezni, holott az a folyamatnak csak egyik ága volt. Azt, hogy a barokk a protestáns egyházakat sem hagyta érintetlenül, nemcsak jó néhány irodalmi emlék tanúsítja, hanem például az az Augsburgban 1676-ban készült keresztelőtől is, amelyet a soproni evangélikus egyház kölcsönzött e kiállításnak. Az már régen tisztázódott, hogy a

barokk nem „idegen” import volt Magyarországon, hanem egy európai jelenség hazai, magyar változata. De a kiállítás nem egy darabja azt is jelzi, hogy kifejezője lett olyan magyar rendi-nemzeti gondolkodásnak is, amely az adott feudális társadalmon belül a kiváltságosok körén belül maradt, de ezen belül mégis nemzeti jelleget viselt. Pázmány Péter Isteni igazságra vezérlő kalauza 1623-as pozsonyi kiadásának címlapja, magyar jelenetekkel és a magyar címerrel, ennek egyik korai megnyilatkozása. A török elleni honvédő harcok is barokk csapatkép formáit öltik fel, mint az 1652-es vezekényi ütközeté, amelyben az ifjú Esterházy László, a nádor fia is életét vesztette, és amelyet – hazai megrendelésre – augsburgi művész ábrázolt díszlapon 1654-ben.

Az újabb kutatás már körvonalazni tudta, hogy Magyarországnak milyen szerep jutott Európa modelljének mechanizmusában, amelyet az egyenlőtlen fejlődésű zónák – központ és peremvidékek – kölcsönhatása mozgatott. A peremzónák archaizmusát – így Magyarországot – nem egyszerűen az elmaradottság, hanem a modern és hagyományos erők nagyobb feszültsége jellemezte. A XVII. század, amely Európában általában nem a konjunktúrális időszakok közé tartozott, Magyarországon egyenesen a romlásnak volt százada, a gazdasági megtorpanáson túlmenően a politikai és katonai válságoké, az ország amúgy is összeszűkülő területén. Az új, barokk jelenségek mégis kezdtek meghonosodni, bár igazi lendületet és expanziót, éppen a válságok miatt, csak a török kiűzése után, a XVIII. században, akkor érhetnek el, amikor már a barokk késői szakaszához érünk. Ekkor terjed el a barokk vertikálisan, szélesebb társadalmi rétegekben, és horizontálisan, földrajzilag, Kelet felé, ahol a korábbi stíuselemek továbbélése még jó ideig folytatódott.

Az emléktárgy vizsgálata általában azt mutatja, hogy egyazon társadalmi struktúrában belül többféle művelődési szint és többféle stílus együttélésével számolhatunk. A XVII–XVIII. század nagy részét az uralkodóvá emelkedő irányzatról nevezhetjük természetesen barokknak, de e barokk mellett más, korábbi irányzatok és stílusok folytatódása is megfigyelhető. Hogy művészettörténeti példát idézzek: Esterházy Miklós nádor 1630 körül már barokk stílusban építtette a nagyszombati templomot a jezsuitáknak, akik akkor a felső művelődési szint új, korszerűbb igényeit képviselték. Ugyanő viszont ugyanakkor még késő reneszánsz oltárokat emeltetett a kismartoni ferenceseknek, akik a hagyományosabb, régiesebb második művelődési szint hordozói és gondozói voltak. De az Iparművészeti Múzeum előző, Reneszánsz és manierizmus kiállításának katalógusában is találunk késő reneszánsz kelengyeladákat a XVII. század második feléből. Erdélyben, ahol a kelet-közép-európai zóna archaizmusa, az új és régi együttese mindig sajátos, megragadó kontrasztokat tudott felmutatni, a XVIII. század második felében is találkozunk a késő reneszánsz folytatódásával, így a maksai (1766) és a kálnoki (1781–1789) faragott mennyezeten, a szucsági virágos padsoron (1775), vagy éppen a kolozsvári asztaloscéh mesterének reneszánsz ládáján (1776). Holott a főnemesi-nemesi rokokó Magyarországon már az 1740-es évektől jelentkezett.

A francia rokokó, az egyik értelmezés szerint, pusztán a régi világ bomlásának terméke volt. A másik értelmezés azt a vitát is felfedezni véli benne, amelyet a barokk nehézkes formalizmusával egy új, intímabb, közvetlenebb „polgárisabb” igény folytatott Magyarországon nemesi társadalmában ez az irányzat sajátos színt kapott. Az évszázados háborús gyötrelmek után a XVIII. század a lassú, fokozatos újjáépülés időszaka, a felzárkózási törekvéseké, egy általában felfelé tartó, gyarapodó Európában. Az 1740-es évektől kezdve figyelhető meg a nemesi rétegek egy részében egy olyan „első elmozdulás”, amely a magához térő országban a gazdasági és kulturális erősödéssel járt együtt, mosolygó parkok közepén álló barokk-rokokó kastélyokkal a régi, komor sásfészek helyett. Ez a megnőtt önbizalom, az új, korszerűbb ismeretszerzés, a Barkóczy-féle irodalom- és művészetpártolás időszaka, Faludi Ferenc költészetével, az új főnemesi udvarok színházi és zenei műsoraival. Az udvarházak rokokó életformáját pedig nem utolsósorban az olyan iparművészeti emlékek segítségével tudjuk rekonstruálni, amilyenek e kiállításon is találhatóak: bútorok, edények, az új hazai majolika-manufaktúrák termékei, a holcisi tányérok, tálak, gyertyatartók a XVIII. század derekáról. S aki egyszer majd részletesen megírja, megeleveníti Magyarország XVIII. századi társadalmának életét, az egyebek között sokat fog köszönni annak az odaadó, magas színvonalú szakmai munkának is, amely a ránk maradt emléktárgyat feltárta, rendszerezte, és amely ezt az új kiállítást is létrehozta.

